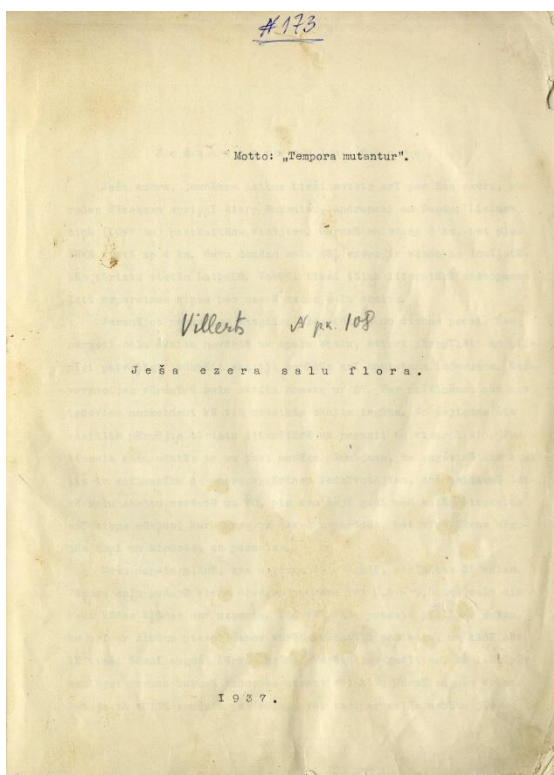

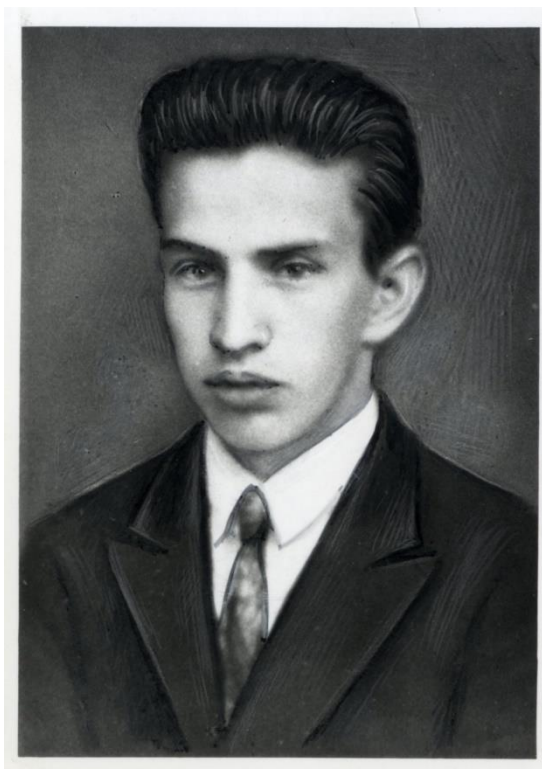
Aleksandra Villerta zinātņu kandidāta darbs “Ješa ezera salu flora”
Daiga Jamonte, krājuma glabātāja

Botāniķis Aleksandrs Villerts (1907 - 1941) Latvijas zinātnei paspēja veltīt vien dažus savas dzīves gadus, bet arī šajā laikā viņš devis ieguldījumu botānikas un ģenētikas izpētē. Viens no zinātnieka Latvijas floras izpētes darbiem ir viņa 1937. gadā aizstāvētais zinātņu kandidāta darbs “Ješa ezera salu flora”, kas glabājas LU Muzeja Botānikas un mikoloģijas kolekcijās. Darbs sniedz jaunā zinātnieka floras izpētes rezultātus salām bagātākajā ezerā Latvijā, ko mūsdienās pazīstam kā Ežezeru.

A. Villerta kandidāta darba “Ješa ezera salu flora” titullapa. Foto: LU Muzeja krājums

Praktiski nav publikāciju par A. Villerta zinātnisko darbību. Šādu publikāciju trūkumu var izskaidrot ar to, ka A. Villerts Latvijas zinātnē darbojās vien īsu laiku, iespējams, iemesls ir arī viņa vispārzināmie kreiso uzskati. Daudz biežāk zinātnieks tika pieminēts publikācijās Padomju Latvijā pēc Otrā pasaules kara, bet šajos rakstos tika skatīta tikai viņa politiskā darbība. Arī šīs publikācijas varētu nebūt absolūti objektīvas, ņemot vērā laika ideoloģijas prasības. Profesors Edgars Vimba savā rakstā “Zinātnieks un cīnītājs” [1] arī tikai īsi pieskaras A. Villerta zinātniskajai darbībai. [Par zinātnieka ieguldījumu dabaspētniecībā](#) Latvijas Universitātes 80. starptautiskās zinātniskās konferences LU Muzeja sekcijas "Zinātņu vēsture un muzeoloģija" sēdē “Dabas atklāšana” plašāk ziņoja profesors [Māris Laiviņš](#) [2].

A. Villerts. 1930. gadi. Autors nezināms. Fotokopija. foto: LU Muzeja krājums

A. Villerts ir dzimis 1907. gada 11. novembrī trūcīgā ģimenē Rīgā. Pirmā Pasaules kara laikā ģimene devās bēgļu gaitās, no kurām atgriezās 1920. gadā, bet jau bez Aleksandra tēva. 1928. gadā A. Villerts pabeidza Rīgas 4. reālģimnāziju, un jau skolas laikā viņš ir iesaistījies politiskajā darbībā, kuru dēļ vēlāk viņam nācās pabūt arī ieslodzījumā. 1929. un 1930. gados avīžu ziņās viņš tika saukts par strādnieku [3]. Materiālie apstākļi neļāva viņam realizēt sapni par botānikas studijām. 1931. gadā A. Villerts dienēja armijā un tikai 1932. gadā viņš varēja uzsākt studijas LU Matemātikas un Dabaszinību fakultātē, ko pabeidza 1937. gadā ar zinātņu kandidāta grādu. Viņa pirmie raksti botānikā tika publicēti žurnālā “Daba un Zinātne” jau 1936. gadā. Šajā laikā jaunais zinātnieks profesora [Nikolaja Maltas](#) (1890 - 1944) vadībā iesaistījās Latvijas floras pētniecībā. Īpaša interese A. Villertam bija par Latvijas retajiem augiem.

Pēc studiju pabeigšanas 1938. - 1939. gados A. Villerts strādāja par dabaszinību skolotāju Daugavpils komercskolā un veica pētnieciskos darbus LU Botāniskajā dārzā, kur viņš [Aleksandra Zāmeļa](#) (1897 - 1943) vadībā pētīja starpsugu hibrīdus begoniju ģintī, to pazīmju iedzimtību un reģenerāciju, kā arī pētīja rentgenstaru dažādu devu iedarbību uz linu, auzu, miežu dīgļspēju un dažādu morfu veidošanos zirņiem un tīteņiem [4]. 1939. gadā zinātnieks saņēma Kultūras fonda pabalstu botāniskajiem pētījumiem [4]. 1940. gadā Zemkopības ministrija nozīmēja A. Villertu Pūres izmēģinājumu stacijā par ciltskoku nozares vadītāju, bet 1940. gadā pēc paša lūguma Izglītības Tautas komisārs viņu iecēla par 4. vidusskolas (tagad – Rīgas angļu ģimnāzija) direktora vietas izpildītāju [5].

1940. gada rudenī A. Villerts tika apstiprināts par LVU docentu, bet 1941. gadā 1. februārī – par lektoru dabas zinātņu metodikā.

A. Villerts miris 1941. gadā. Viņa politiskais domubiedrs M. Rozentāls (atmiņu publicēšanas laikā – J. Raiņa Literatūras un mākslas vēstures muzeja, tagad – Rakstniecības un mūzikas muzejs, literatūras nodaļas vadītājs) savā atmiņu stāstā [6] vēsta, ka A. Villerts kritis jūnija pēdējās dienās Rīgā pie vecā Dzelzs tilta, cīnoties pret vācu iebrucējiem.

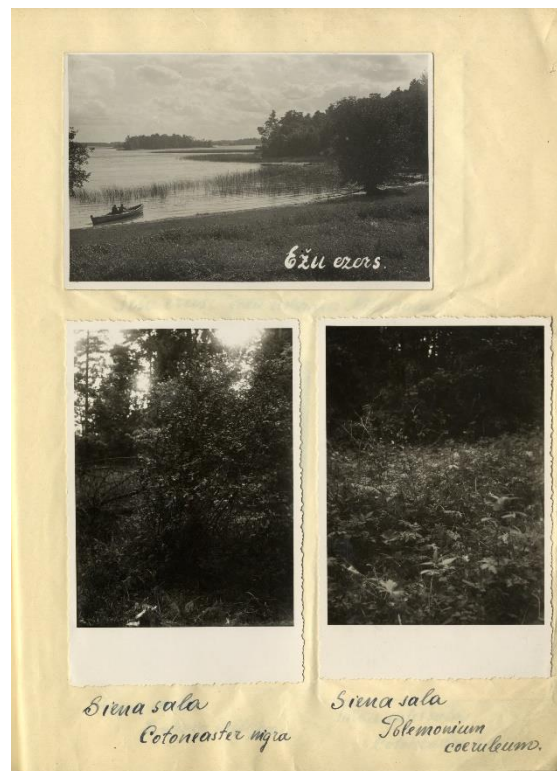
LU Muzeja Botānikas un mikoloģijas kolekcijās glabājas ne tikai minētā A. Villerta disertācija par Ežezera floru. Muzeja *Herbarium Latvicum* kolekcijā glabājas daudzi zinātnieka ievāktie herbāriji, arī Ežezera salu floras izpētes laikā. Tie ir rūpīgi noformēti un tiem visiem ir LU herbārija etiķetes, kas nav tik stingri ievērots citās ekspedīcijās veiktajiem vākumiem. Bez tam muzejā ir saglabājušies arī zinātnieka veikto fotouzņēmumu negatīvi: trīs ainavas uz filmu negatīviem un 13 negatīvu stikla plates, kurās, visticamāk, fiksēti eksperimenti ar rentgenstariem.

Viens no A. Villerta nozīmīgākajiem darbiem ir Ežezera salu floras izpēte, ko pētnieki joprojām izmanto, sekojot līdzi izmaiņām šo salu veģetācijā. **Ežezers** atrodas Latgalē Rāznes Nacionālā parka teritorijā un ir populāra tūrisma un atpūtas vieta. Visas salas no 1977. gada līdz 1999. gadam bija botāniskais liegums "Ežezera salas", bet vienpadsmit ezera salas jau 1928. gadā bija ņemtas valsts aizsardzībā kā dabas pieminekļi.

Ezera salu skaits ir apvīts mītiem, literatūrā figurē dažādi skaitļi, arī A. Villerts sava kandidāta darba ievadā norāda uz šo problēmu, atzīmējot: "Nerunājot nemaz par Latgales dzejniekiem un dienas presi, kas parasti salu skaitu novērtē uz apaļu simtu, stipri pārspīlēti un pilnīgi patvaļīgi izdomāti skaitļi parādās arī nopietnos izdevumos." Mainīgie skaitļi saistīti ar jautājumu, kas tiek uzskatīts par salu. A. Villerts ezerā ir uzskaitījis 35 salas un savā darbā izmantojis esošos salu nosaukumus, salām, kam nosaukumi nebija doti, pētnieks piešķīra savus apzīmējumus.

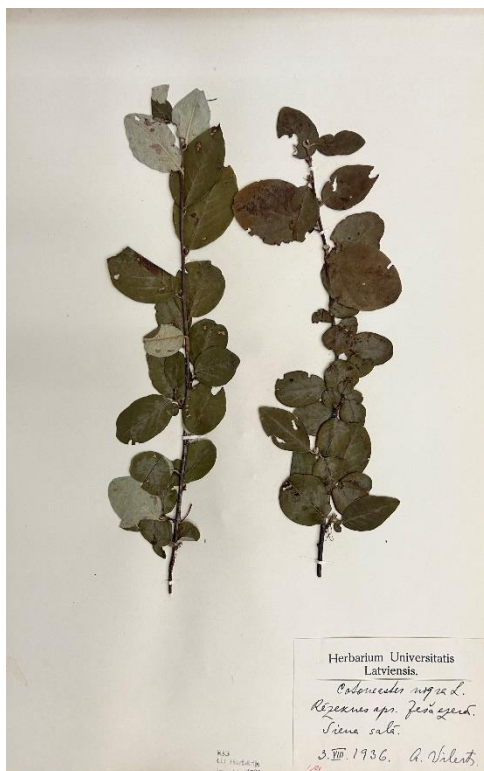
Diplomdarbs "Ješa ezera salu flora" ir uzrakstīts mašīnrakstā, bet šķiet, ka eksemplārs, kas glabājas LU Muzejā, nav LU iesniegtais darbs, bet melnraksts, par ko liecina vietām atstāti tukšumi tekstā. Arī darba titullapa nav pilnībā noformēta, toties tur lasāms moto: "*Tempora mutantur*", kas atgādina par pārmaiņas nesošo laiku. Savā darbā pētnieks bieži salīdzina savus atklājumus ar agrākajiem pētījumiem, visvairāk – Eduarda Lēmaņa (1841 – 1902) un Eduarda Jansona (1884-1969).

Diplomdarbam ir doti pielikumi: 7 fotouzņēmumi no ezera salām, tabula ar augiem konkrētajās salās un ezera karte.

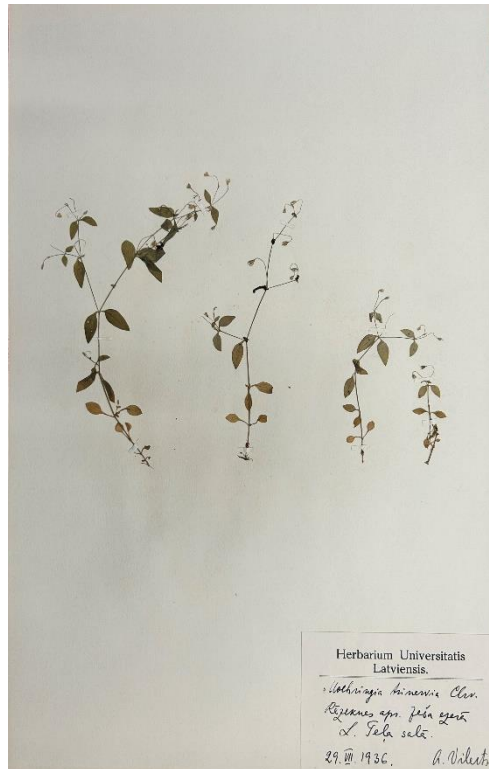
A. Villerta kandidāta darba "Ješa ezera salu flora" fotogrāfiju pielikuma pirmā lapa. 1937. gads. Foto: LU Muzeja krājums

Tas, kādēļ ir svarīgi pētīt salu floru, A. Villerts izskaidro ar to, ka uz salām labāk ir saglabājusies “pirmatnējā flora” (A. Villerta definējums), kas ļauj ieskatīties vēsturē: “Tomēr salu flora dod zināmu nojēgu, kāda varēja būt mūsu dzimtenes veģetācija agrākos gadu simteņos”. A. Villerta pētījumi Ežezera salās tika veikti 1936. un 1937. gada vasarās, autors pats atzīst, ka salu apsekošanai būtu nepieciešams ilgāks laiks, lai pētījums būtu pilnīgāks.

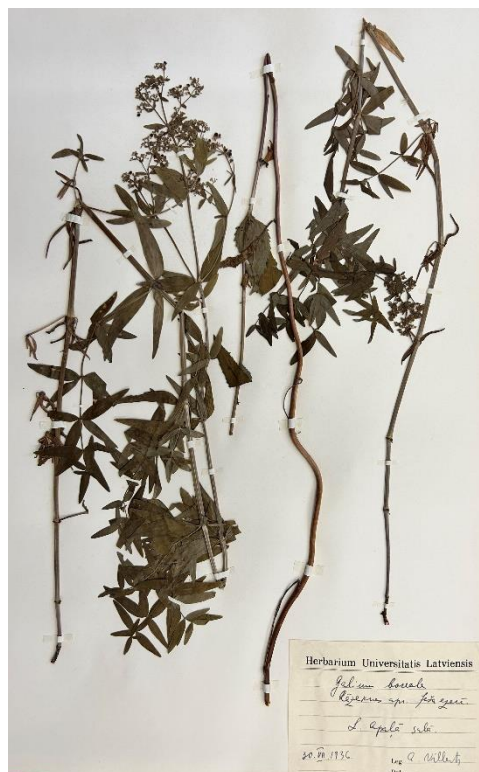
Melnās klintenes (*Cotoneaster niger*) herbārijs. Ievācis A. Villerts Ješa ezera Siena salā 1936. gada 3. augustā.
Foto: LU Muzeja krājums

Kandidāta darbu veido divas daļas: pirmajā – pētnieks secīgi apraksta katras salas veģetāciju, norādot gan tipisko, gan specifisko. Otrajā daļā skatītas atsevišķas **augu sugas**, autors to pamato: “Vēl jāpakavējas pie atsevišķo augu dalījuma pa salām, mēģinot izprast to sadalījumu no augsnes apstākļiem.” Šeit gan apskatītas vien 29 augu sugas, raksturojot to izplatību salās, nereti sniedzot arī specifiskākas ziņas vai savus apsvērumus. Tā, piemēram, par trejdzīslu mēringija (*Moehringia trinervia*) pētnieks norāda, ka tā atrodama tikai Lielajā Teļa salā.

Trejdzīslu mēringijas (*Moehringia trinervia*) herbārijs. Ievācis A. Villerts Ješa ezera Lielā Teļa salā 1936. gada 29. jūlijā. Foto: LU Muzeja krājums

Savukārt par ziemeļu madaru (*Galium boreale*) teikts: “3 salās, bet īpatnēji izveidoti, ļoti lielām lapām, gari – vijīgi.” *Herbarium Latvicum* kolekcijās glabājas pa ziemeļu madaras eksemplāram no katras salas.

Ziemeļu madaras (*Galium boreale*) herbārijs. Ievācis A. Villerts Ješa ezera Lielā Apaļā salā 1936. gada 30. jūlijā. Foto: LU Muzeja krājums

Reizēm A. Villerts mēģina izskaidrot kādas sugas izplatības iemeslus, piemēram, aprakstot asinsarkano grimoni (*Swida sanguinea* syn. *Cornus sanguinea*): “Salā “Zujek IV”, bet šeit ļoti lielā eksemplāru skaitā. Atrast kaudžu izskaidrojumu, kālab šis krūms nav izplatījies arī citās salās, būs grūti. Domājams ka te, tāpat kā daudz citiem augiem, galvenais noteicējs ir gadījums. Putni atnesuši sēklas kamēr sala vēl nebijusi noslēgta ar augu segu un tas šeit ieaudzies. Pārējās salās, kaut arī augsna tur tik pat laba, nav izdevies pāriet, jo tās jau bijušas aizņemtas ar citiem augiem. Salas izcērtot, augu sega varētu atkal mainīties. Lēmams par viņa atrašanos salās nemin.”

Asinsarkanā grimona (*Swida sanguinea* syn. *Cornus sanguinea*) herbārijs. Ievācis A. Villerts Ješa ezera Zujek IV salā 1937. gada 16. jūnijā. Foto: LU Muzeja krājums

Savā pētījumā A. Villerts secina, ka augu sugu skaits ezera salās ir atkarīgs no salas platības un salas relatīvā augstuma virs ūdenslīmeņa ezerā un salas attāluma no krasta, kas mūsdienās ir bioģeogrāfijas pamatpostulāti. Profesors M. Laiviņš uzskata A. Villertu par salu **bioģeogrāfijas pamatlicēju Latvijā** [7].

Lai gan A. Villerts ir darbojies zinātnē neilgu laiku, viņš ir atstājis paliekošu mantojumu Latvijas floras izpētē, kam ir nozīme arī mūsdienās.

A. Villerta materiāli, kā arī herbāriji *Herbarium Latvicum* kolekcij pieejami [LU Muzeja Botānikas un mikoloģijas kolekcijās](#), iepriekš piesakoties [šeit](#). Darbs “Ješa ezera salu flora” pieejams LU e-resursi repozitorijā.

Atsauces:

[1] Vimba E. Vimba E. Zinātnieks un cīnītājs : [par botāniķi Aleksandru Villertu]// Dabas un vēstures kalendārs 1970. gadam.- R., 1969. – 221. - 222.lpp.

[2] Laiviņš M. [Florists un ģenētiskis Aleksandrs Villerts](#) // Latvijas Universitātes Muzeja sekcija “Zinātņu vēsture un muzeoloģija”. Referātu tēžu krājums. – R., 2022. – 47. - 48. lpp. [Ziņojuma prezentācija](#). Sēdes “Dabas atklāšana” [ieraksts](#).

- [3] [Vietējās Ziņas](#)// Jaunākās Ziņas. – 1930/140.; [Biedri, darba jaunieši esat gatavi turpmākām cīņām!](#)// Jaunā Gvarde.- 1929/10.
- [4] Laiviņš M. Florists un ģenētiķis Aleksandrs Villerts. – 47. lpp.
- [4] [Kultūras fonda pabalsti zinātnei un mākslai](#)// Zemgales Balss. – 1939/104.
- [5] [Jauni skolu vadītāji](#)// Cīņa. – 1940/82.
- [6] [Saša](#)// Padomju Jaunatne.- 1967/30.
- [7] Laiviņš M. [Florists un ģenētiķis Aleksandrs Villerts](#).
- Rakstā izmantoti citāti no A. Villerta kandidāta darba “Ješa ezera salu flora” (1937).

Vairāk par A. Villertu:

[M. Laiviņš. Florists un ģenētikas Aleksandrs Villerts](#)// Latvijas Universitātes Muzeja sekcija “Zinātņu vēsture un muzeoloģija”. Referātu tēžu krājums. – R., 2022. – 47. - 48. lpp.

M. Laiviņa ziņojuma prezentācija.

https://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/LU.LV/Apaksvietnes/Izstrade/Muzejs/80_konferen ce - LUM_sezu_prezentacijas/LU80_LUM_3_Laivins.pdf

Latvijas Universitātes 80. starptautiskās zinātniskās konferences LU Muzeja sekcijas "Zinātņu vēsture un muzeoloģija" sēdes “Dabas atklāšana” ieraksts. M. Laiviņa ziņojums no 2.22.00. https://www.youtube.com/watch?v=ZnPi_by49s0

Rozentāls M. [Saša](#)// Padomju Jaunatne. – 1967/30.

Vīcups A. IV. Rīgas pilshetas widusskola - Rīgas Angļu ģimnāzija, 1919-2019 : ievads skolas vēstures izpētē. – R. 2021. – 23. - 24. lpp.

Vimba E. Zinātnieks un cīnītājs : [par botāniķi Aleksandru Villertu]// Dabas un vēstures kalendārs 1970. gadam.- R., 1969. – 221. - 222.lpp.